

Нилуфар Файзиева

Тошкент давлат иқтисодийт университети

ДАВЛАТ КОРХОНАЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА МОЛИЯВИЙ БОШҚАРУВ МУАММОЛАРИ

Аннотация. Молиявий бошқарув ҳар қайси олинган корхоналарни молиялаштириш механизмларида алоҳида аҳамият касб этади. Чунки, молиявий бошқарув тамойиллари ва уни амалга ошириш механизмлари тўғри қўлланилса, молиявий қарорларнинг илмий асослиги таъминланса, ўз-ўзидан кўринадики, корхонанинг молиявий маблағларидан тўғри ва самарали фойдаланишга олиб келади, провардида эса, корхонанинг бошқарув самарадорлигига таъсир этади. Албатта молиявий бошқарув корхонанинг бошқарув тизимида муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан келиб чиқиб, мазкур мақолада давлат мулки ва унинг иштирокидаги корхоналарда молиялаштириш ва молиявий бошқарувнинг ўзига хос хусусиятлари, Ўзбекистонда бу каби корхоналарда молиявий бошқарувнинг ташкил этилганлик ҳолати билан боғлиқ масалалар ёритилган, муаммолар аниқланган ва айрим тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Молиялаштириш, молиявий бошқарув, бошқарув тамойиллари, давлат, корхона, ноль қиймат, бошқарув давлат корхонаси, давлат мулки иштирокидаги корхона, молия, молиялаштириш, дивидент, тижорат мақсад, давлат агентлиги, давлат улуши, сифат менежменти.

Nilufar Fayzieva

Tashkent State University of Economics

PROBLEMS OF FINANCIAL MANAGEMENT IN FINANCING OF STATE ENTERPRISES

Abstract. Financial management is of particular importance in the financing mechanisms of each acquired enterprise. This is because if the principles of financial management and the mechanisms of its implementation are applied correctly, if the scientific basis of financial decisions is provided, it is obvious that it leads to the correct and effective use of financial resources of the enterprise. Of course, financial management plays an important role in the management system of the enterprise. In this regard, the article identifies the specifics of financing and financial management of state-owned enterprises and enterprises with its participation, as well as issues related to the organization of financial management in such enterprises in Uzbekistan.

Key words: Finance, financial management, management trends, state, enterprise, zero cost, state enterprise management, state enterprise, finance, financing, dividends, commercial assignment, government agency, state share, quality management

Кириш

Молиявий бошқарув ҳар қайси олинган корхоналарни молиялаштириш механизмларида алоҳида аҳамият касб этади. Чунки, молиявий бошқарув тамойиллари ва уни амалга ошириш механизмлари тўғри қўлланилса, молиявий қарорларнинг илмий асослиги таъминланса, ўз-ўзидан кўринадики, корхонанинг молиявий маблағларидан тўғри ва самарали фойдаланишга олиб

келади, провардида эса, корхонанинг бошқарув самарадорлигига таъсир этади. Албатта молиявий бошқарув корхонанинг бошқарув тизимида муҳим аҳамият касб этади.

Давлат бир томондан сиёсий куч сифатида, бошқа томондан ижтимоий муносабатларни мувофиқлаштиришни амалга оширувчи ижтимоий субъект сифатида жамиятни турли хил усулларда тартибга олиб турса, бошқа томонидан сиёсий, ижтимоий ҳамда иқтисодий объектив зарурият сифатида жамиятда тадбиркор сифатида ҳам амал қилади. Савол туғилади, давлат тадбиркорлиги керакми? Бу масалани фойда олишни мақсад қилиб қўйган бошқа субъектлар томонидан амалга оширилса етарли эмасми? Бироқ, шундан иқтисодий фаолият турлари борки, ҳам сиёсий ҳам социал-иқтисодий зарурат сифатида давлат тадбиркор кўринишида фаолият қилишига, ёки ҳамкорликдаги иқтисодий фаолият қилишига эҳтиёж туғилади. Бунга асослар сифатида қуйидагиларни келтириб ўтиш мумкин. **Биринчидан**, хусусий сектор томонидан шундай хизмат турлари борки, ёки улар учун норентабил бўлган фаолият турлари мавжудки, бунда давлат иқтисодий фаол субъект сифатида чиқади; **иккинчидан**, мамлакат хавфсизлиги учун муҳим бўлган маҳсулот ва хизмат турлари борки, (масалан, мамлакатнинг хавфсизлиги ва мудофаасини таъминлаш учун курул-яроғ, ҳарбий ва махсус техника, ўқ-дорилар ишлаб чиқариш, тайёрлаш, сотиш, таъмирлаш, модернизация қилиш ва йўқ қилиш ҳамда бошқа кабилар) уларни ишлаб чиқариш хусусий сектор томонидан амалга ошириш миллий манфаатларга мос келмайди. Бундан ташқари аҳоли соғлигига салбий таъсир қилиш мумкин, аммо миллий иқтисодиёт ва хавфсизлик учун зарур бўлган фаолият яъни, радиоактив моддаларни ишлаб чиқариш, улардан мақсадли фойдаланиш, улардан ясалган маҳсулотларни реализация қилиш, миллий бойлик сифатида қимматбаҳо ва асл металллар қазиб олиш ҳамда уларни сотиш, энг катта тадбиркорлик субъектларининг ҳам қўлидан кела олмайдиган -атом энергетикаси объектларини қуриш ва монтаж қилиш ишларини олиб бориш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни таъмирлаш ва шу каби фаолият турлари борки, бу фаолиятлар иқтисодий фаолият билан боғлиқ бўлиб, бу жараёнда молиявий ресурслардан фойдаланиш зарур бўлади, ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил қилиш лозим бўлади, бухгалтерия ва статистик ҳисоботлари амалга ошириш эҳтиёжи туғилади, бир сўз билан айтганда тадбиркорлик фаолиятига объектив зарурат туғилади, учинчидан, тадбиркорликнинг шундан турлари борки, масалан, бошқаларнинг пул маблағларини жалб этган ҳолда иқтисодий фаолият олиб борадиган акциядорлик жамиятлари каби, фаолияти ҳам тўлиқ хусусий секторга асосланиши иқтисодий жиҳатдан ноқулай бўлган фаолият турлари масалан, геология қидирув, иссиқлик станциялари, аҳолига транспорт хизмати, нефтни қайта ишлаш фаолият, лойиҳалаш, сувқурилиш ва шу каби кўплаб фаолият турлари борки, бундай фаолият билан шуғулланувчи корхоналарни ташкил қилиш давлат ва бошқа мулкчилик шаклидаги корхоналарнинг ҳамкорликдаги фаолиятни такозо этади, бу эса, давлат

улушидаги тадбиркорликнинг пайдо бўлишига олиб келади демак, давлат тадбиркорлигига иқтисодий зарурат юзага чиқмоқда.

Шуни таъкидлаш керакки, давлат тадбиркорлиги шаклида ёки унинг улуши шаклида фаолият юритадиган корхоналари бошқа хўжалик юритувчи субъектлар сингари, ўз ташкилий-ҳуқуқий шакли жихатдан умумий тартибга эга бўлсада, аммо, бу каби корхоналарда ишлаб чиқаришни ташкил этиш, молиявий ресурслардан фойдаланиш, маҳсулот нарҳини шакллантириш, пул фондларини шакллантириш ва уни тақсимлаш, улуш шаклидаги фаолият бўйича даромад (фойда)ни ўзаро тақсимлаш борасида муҳим фарқли жихатлар мавжуд. Ҳар қайси иқтисодий-молиявий фаолиятни туғри амалга ошириш эса, бошқаришни талаб этади, корхоналарнинг иқтисодий фаолиятида эса, молиялаштириш жараёни эса, энг муҳим, қолаверса ҳал қилувчи босқич саналадики, бу молиявий бошқарувни амалга оширишни тақозо этади. Шундай экан, молиявий бошқарув давлат корхоналари ва унинг улуши мавжуд бўлган бошқа корхоналарнинг фаолиятида катта аҳамият касб этади. Демак, давлат корхоналарида молиялаштириш тартибларини тўлақонли амалга ошириш, молиявий ресурслардан туғри ва самарали фойдаланиш учун молиявий бошқарувни амалга ошириш лозим бўлади. Молиявий бошқарувни самарали бўлиши учун эса, унинг хусусиятларини илмий-амалий жихатдан тадқиқ этиш заруратини келтириб чиқаради.

Адабиётлар шарҳи

Умуман олганда бошқарув, унинг асосий бўғинларидан бири бўлган молиявий бошқарув билан боғлиқ масалалар, жумладан, давлат корхоналарида молиялаштиришда молиявий бошқарувдан самарали фойдаланиш билан илмий тадқиқот ишлари талайгина илмий тадқиқотчилардан томонидан амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, Ван Хорн Дж. “Основы управления финансами” [1] асарида корхоналарда, шу жумладан, давлат корхоналарида молиявий бошқарувнинг тамойиллари ва функцияларини қўллаш масалалари ёритилган бўлса, В.В.Глухов, М.Месконларнинг илмий тадқиқотларида молиявий бошқарувда иқтисодий таҳлилдан фойдаланиш, молиявий бошқарув самарадорлигини таъминловчи ички ва ташқи омилларнинг таъсирини баҳолаш усуллари ҳақида мулоҳазалар юритилган [2]. К.Кравченконинг тадқиқотларида йирик саноат корхоналарини бошқариш хусусиятлари бошқарув соҳасида қўлланиладиган тамойиллар кўриб чиқилган [3]. Шунингдек, ўзбек олимларидан Б.Э.Тошмуродова иқтисодиётни тартиблашда давлатнинг ва унинг корхоналарида молиявий бошқарув ҳолатлари таҳлил қилинган бўлса [4], С.Э.Элмирзаев эса тадбиркорлик субъектлари билан бир қаторда давлат шаклидаги корхоналарда корпоратив молиявий бошқарув механизмларининг моҳиятига эътибор қаратилган [5].

Бу каби илмий тадқиқот ишларини илмий таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, уларда барча мулк шаклида молиялаштириш масалалари ва муаммоларида молиявий бошқарувнинг тамойиллари, функциялари, уларда